

Legitimiteettikriisi vai ei?

JUKKA KEKKONEN

Professori Jaakko Nousiainen on Helsingin sanomiin kirjoittamassaan alakerta-artikkelissa (HS 6. 9. 1986) pyrkinyt todistelemaan, että maamme poliittinen järjestelmä ei ole tilassa, jota voidaan kutsua legitimiteettikriisiksi, vaan päin vastoin se toimii paremmin kuin koskaan aikaisemmin. Nousiainen kritikoit samassa yhteydessä omaa alakertakirjoitustani (HS 24. 5. 1986), jossa väitin suomalaisen poliittisen järjestelmän legitimiteetin eräiltä osin laskeneen huomattavasti viime vuosina.

Koska keskusteluteema on erinomaisen tärkeä, ja koska Nousiaisen kirjoitus näyttää minusta pohjautuvan kestävämmille lähtökohtaisolettamuksille ja empiiristen faktojen tulkinnoille, näen tarpeelliseksi jatkaa keskustelua alan ammattilehdessä.

Legitimiteetin käsitettä on käytetty — ainakin jossain määrin — eri merkityksissä. Itse tarkoitan legitimiteetillä vallitsevan yhteiskunnallisen järjestyksen oikeutetuksi kokemista. Legitimiteetti on eräänlainen psykologinen tosiasia (ks. Jansson, 1971, 127). Legitimiteettikriisi on taa-sen tilanne, jossa olennainen osa väestöä asettaa järjestelmän tai sen jonkin osan kyseenalaiseksi (vrt. Jansson 1971, s. 131). Legitimiteettikriisin syvyys voi vaihdella koko yhteiskuntajärjestelmään kohdistuvasta luottamuspulasta jonkin val-lankäytön osa-alueen tai yhteiskunnallisen insti-

tuution oikeutuksen kiistämiseen.

Omassa kirjoituksessani erittelin rajoitetumpaa legitimiteettikriisiä, poliittisen järjestelmämme uskottavuuden tietynasteista laskua.

Perustelin teesiäni legitimiteetin laskusta viit-taamalla eräisiin sinällään hyvin erilaisiin ilmiöihin, jotka kaikki kuitenkin näyttivät tietyllä tavalla viestivän samasta seikasta, vallan keskitty-misestä yhteiskunnassamme.

Esimerkkeinä otin esille taloudellisen rikolli-suuden ja sen yhteydessä paljastuneet yhteydet talouselämän edustajien, virkamiesten ja poliit-tikkojen välillä, taloudellisen rikollisuuden tut-kinnan hiipumisen sekä viranomaisten hapuilun Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden jälkei-ssä tiedotuksessa. Väitin näiden ilmiöiden ko-vertaneen kansalaisten luottamusta poliittisen järjestelmämme toimintaan.

Nousiainen ei sen sijaan allekirjoita väitettä poliittisen järjestelmämme legitimiteetin — edes osittaisesta — laskusta. Hän kysyy, koska ylipää-tään järjestelmän legitimiteetti olisi ollut nykyistä korkeampi ja haluaa tulkita kansalaisten kriitti-semmäksi käyneistä asenteista viestivät tiedot osoitukseksi siitä, että kansalaiset ovat kasvaneet »alamaismielisydestä kansalaismielisyteen», »passiivisesta sitoutuneisuudesta yksilölliseen kannanottoon», »välinpitämättömyydestä kriit-tiseen tarkkailuun.»

Nousiaisen tulkinta herättää monia kysymyksiä. Hänen analyysinsä näyttää nojaavan pelkääntään gallup-tutkimusten ja muiden mielipidetiedustelujen antamiin tuloksiin. Hän tulkitsee säännönmukaisesti kriittistä asennetta tai suoranaista epäluuloa poliittista järjestelmää kohtaan ilmentävät tulokset osoitukseksi kansalaisten suuremmasta aktiivisuudesta ja aikaisempaa paremmista valmiuksista ottaa osaa demokratian toimintaan. Hän saa faktat sopimaan saumattomasti lähtökohtaisolettamuksiinsa. Tiivistäen hänen sanomansa kuuluu: kaikki on hyvin (poliittisen järjestelmän legitimitettiin näkökulmasta), jopa paremmin kuin koskaan aikaisemmin.

Tosin Nousiainen joutuu perääntymään linjassaan sen verran, että joutuu toteamaan, että epäluottamus ja tyytymättömyys vallitsevaa poliittista järjestelmää kohtaan ei täällä ole sen suurempaa kuin Euroopassa keskimäärin. Tästä ei kuitenkaan Nousiaisen tavoin ole oikeutettua suoraan päätellä, etteikö nykyistä luottamuksen tasoa voisi tulkita legitimitteettikriisiksi. Voihan sama kriisi kouria muitakin maita — tulkinta, mitä pidän hyvinkin mahdollisena.

Kaikkein ongelmallisinta Nousiaisen käsityksissä on mielestäni se, että hänen lähtökohtansa eivät ole vakuuttavasti perusteltuja. Päin vastoin. Nousiainen näyttää omaksuneen jonkinlaisen evoluutioajattelun, kehitys kehittyä, demokratia täydellistyy. Tällaisena näkemys on kyllä johdonmukainen, mutta hyvin altis kritiikille. Historiallisen kokemuksen valossa on täysin selvää, ettei yhteiskunnallinen kehitys ole suoraviivaista, vaan se sisältää eri suuntaan käyviä vaiheita ja tenssejä. Näin tänäkin aikana.

Ongelma on myös se, että Nousiaiselta puuttuu miltei — hän tosin viittaa siihen, että valta oli keskittynyttä 1950-luvulla — kokonaan analyysi suomalaisen vallankäyttöjärjestelmän tilasta ja kehityspiirteistä. Jos sellaista yrittää hahmottaa on vaikea hyväksyä Nousiaisen edustamaa »asiat menevät aina parempaan suuntaan» tulkintaa. Päin vastoin vakuuttavimmat analyysit suomalaisen demokratian kehityksestä viimeisen kymmenen vuoden aikana pikemmin kertovat vallan »kartellisoitumisen», »keskittymisen» tai vastaavista ilmiöistä, sanalla sanoen todellisen vallan lipumisesta entistä pienemmän joukon käsiin. Demokratian muodot ovat asia erikseen.

Jos ja kun valta on keskittynyt ja kansalais-

ten vaikutusmahdollisuudet vähentyneet, olisi periaatteellisesti epäjohdonmukaista väittää, että tällaisessa tilanteessa ei tapahtuisi poliittista järjestelmää kohtaan tunnetun luottamuksen laskua. Jos vaikutusmahdollisuudet vähenevät tai ne tukkiutuvat kokonaan, luulisi sen herättävän erilaisia kriittisiä reaktioita vallitsevaa tilannetta kohtaan. Ja niinhän on juuri käynytkin. Siitä kertovat gallupeja todistusvoimaisemmin mm. tutkimukset äänestysaktiivisuuden vaihteluista (eräillä työväenluokan perinteisillä tukialueilla Helsingissä äänestää vain jopa alle 40 % äänestysikäisistä kun taas sosiaalirakenteeltaan yläluokkaisemilla alueilla äänestysvilkkaukset on jopa kaksinkertainen)¹, väen väheneminen puolueiden järjestämistä tilaisuuksista ja useimpien puolueiden nuorisojärjestöistä, poliitikkojen arvostuksen lasku (josta ovat monet kansanedustajatkin kertoneet) yms. tiedot. Samasta suunnasta viestivät omalla tavallaan myös 1970 ja 1980-lukujen taitteen kansalaistottelemattomuus ja sittemmin vihreän liikkeen tulo poliittiselle kentälle; kun olemassaolevat kanavat tukkiutuvat, haetaan uusia tapoja vaikuttaa.

Näitä ja muita vastaavia havaintoja on vaikea tulkita myönteisen kriittiseksi asennoitumiseksi vallitsevaan poliittiseen järjestelmään. Pikeminkin ne ovat selviä oireita siitä, että kansalaisten tosiasialliset osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet ovat kaventuneet.

Tässä yhteydessä ei ole myöskään syytä unohtaa näköalattomuudesta ja toivottomuudesta, yhteiskunnallisesta pahoinvoinnista kertovien sosiaalisten ongelmien (itsemurhat, osin väkivaltarikollisuus)² lisääntymisestä. Ongelmat kasautuvat sinne, missä mahdollisuudet vaikuttamiseen ja sosiaaliseen nousuun ovat heikoimmat.

Minusta Nousiaisen näkemys siitä, että kansalaiset tänään ovat mukana poliittisessa toiminnassa paremmin eväin kuin aikaisemmin on oikea. Kokonaan toinen asia sen sijaan on se, mitä tästä seuraa. Ei ainakaan automaattisesti aikaisempaa kypsempää ja laajempaa demokratiaa

¹ Ks. Kuvastin 2/1986, jossa referoidaan Tuomo Martikaisen nuorten äänestyskäyttäytymistä Helsingissä kartoittanutta tutkimusta.

² Itsemurhien määrän rajusta noususta kerrottiin TV-uutisissa 10. 11. 1986. Väkivaltarikollisuuden kehityksestä ks. esim. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisemia vuotuisia »Rikollisuus-tilanne» katsauksia.

niin kuin Nousiainen näyttää ajattelevan.

Ymmärrän erittäin hyvin sen, että Nousiaisen tapa tarkastella suomalaista demokratiaa viehättää monia. Siitähän on oikeastaan suljettu pois se mahdollisuus, että maamme valtarakenne ylipäätään voisi harvainvaltaistua, että demokratia voisi kaventua siitä nyt puhumattakaan, että pohdittaisiin ketkä tällaisesta kehityksestä hyötyvät ja ketkä siitä kärsivät. Tällaisena Nousiaisen käsitteet täyttävät erinomaisesti ne vaatimukset, joita valtaa legitimoiville teorioille ja selityksille kautta aikojen on asetettu.

LÄHTEET

- Jansson, Jan-Magnus: *Politiikan teoria*. Tammi, Helsinki 1971.
- Kekkonen, Jukka: Keskitetty vallankäyttö vienyt päätöksenteon kauaksi kansasta. *Helsingin Sanomat* 24. 5. 1986.
- Laukkarinen, Hannu: Poliitikka ei kiinnosta nuoria. *Kuvastin* 2/1986.
- Nousiainen, Jaakko: Kansalaiset tulemassa politiikkaan entistä paremmin eväin. *Helsingin Sanomat* 6. 9. 1986.